

СОЦІАЛЬНО-РИНКОВА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІКИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД, НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті на основі врахування світового досвіду здійснено аналіз існуючої моделі економічної системи в Україні. Досліджено шлях еволюції від адміністративно-командної до соціально-ринкової економіки. Визначено систему цілей, пріоритетів та завдань у формуванні національної моделі економіки.

Ключові слова: ринкова економіка, соціально-ринкова економіка, соціально-ринкове господарство, державна соціальна політика, перехідна економіка.

I. Вступ. Ринкове господарство, існувало в розвинутих країнах ще з XVIII століття і до перших десятиліть XX століття. В даний час в розвинених країнах існує соціально-ринкове господарство. Така трансформація ринкового господарства відбулася під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх умов розвитку.

Концепція соціального ринкового господарства розроблена і ефективно функціонує в Німеччині завдячуючи таким вченим, як: К. Аденшюер [1], А. Мюллер-Армак [6] та Л. Ерхард [2]. Автори соціального ринкового господарства припускали, що дана модель – це так званий «третій шлях». Він проходить між позбавленим економічного порядку, ринком і командно-адміністративною економікою. Соціальне ринкове господарство, з одного боку, гарантує господарську свободу, ринкові методи господарювання, конкуренцію, а з іншого боку, надає соціальну захищеність і соціальну справедливість.

Соціально-ринкова модель економіки є найбільш розвинутою формою ринкової економіки, в якій принцип свободи, ринкового господарювання поєднується з соціальним порядком і соціальним прогресом. Саме поняття «соціальна ринкова економіка» з'явилося в Німеччині. Тут же були розроблені основні напрямки концепції соціальної ринкової економіки. Тому поняття «соціальна ринкова економіка» вже багато десятиліть асоціюється, насамперед, з Німеччиною. Однак, це не означає, що соціальна ринкова економіка властива лише одній країні. Соціальна ринкова економіка – це

продукт природного історичного розвитку суспільства, властивий країнам ринкової економіки.

Деякі вчені не проводять різниці між змішаною економікою (сучасним капіталізмом) і соціальною ринковою економікою. Однак, незважаючи на наявність безлічі загальних ознак, кожна з них має певну специфіку, що дозволяє розглядати їх в якості самостійних форм ринкової економіки.

Німецький учений Х. Ламперт, визначаючи сутність соціальної ринкової економіки, підкреслює, що ця модель економіки представляє синтез гарантованої державою економічної свободи та ідеалів соціальної держави, пов'язаних з соціальною захищеністю і соціальною справедливістю [6].

Трансформаційні процеси в соціально-економічній сфері України, які почалися з набуттям незалежності і не завершені до цього часу чітко виявили та ще більш поглибили деструктивні процеси у соціальній сфері. Не можна говорити, що соціальний занепад почався у 1991 р., він мав місце і раніше, але командно-адміністративна економіка у поєднанні з соціальною політикою, яка тоді існувала, на відміну від ринкової економіки, значною мірою давали можливість забезпечувати зайнятість населення, мінімально-необхідний розвиток соціальної інфраструктури, розвиток сільського господарства та, насамперед, переробних галузей. Однак, за рахунок плановості та значної зрівнялівки в доходах мало враховувався особистий внесок працівника у створення національного багатства, інакше кажучи стимули щодо підвищення продуктивності праці практично були мінімальними.

II. Постановка завдання. Соціальній ринковій економіці притаманні різні моделі, обумовлені національною специфікою. Розрізняють німецьку, шведську, голландську, японську і інші моделі соціальної ринкової економіки. На сьогодні в Україні відбувається процес трансформації економічної системи і побудова нової моделі національної економіки заснованої на ринкових засадах та активною державною соціальною політикою. Метою статті є на основі світового досвіду та з врахуванням на-

ціональних особливостей спроби окреслення в Україні моделі соціально-ринкової економіки, як головної мети трансформаційних перетворень.

III. Результати. Соціально ринкову економіку визначають як таку соціально-економічну політику, що поєднує в собі ринкові основи та принцип соціального вирівнювання. При цьому вирівнювання не повинно ототожнюватися із зрівнялівкою. Соціально ринкова економіка функціонує на основі економічного і соціального порядків.

Економічний порядок включає: регулювання права власності, грошового та валютного ринку, підтримку конкуренції, регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Соціальний порядок являє собою сукупність інститутів і норм, що визначають соціальне становище громадян і окремих груп населення, а також соціальні відносини між членами суспільства. Соціальний порядок охоплює: сферу праці, систему соціального страхування і соціальної допомоги і т. д.

Термін «соціально» означає, що ринкова економіка орієнтована на вирішення як економічних, так, і соціальних цілей. Соціально-еконо-

мічна політика країн із соціально-орієнтованою ринковою економікою зводиться до досягнення цілей, зображених на рис. 1.

Умовами реалізації цілей соціально-ринкової економіки є:

- 1) ефективна система відносин власності, що забезпечує взаємовідносини між державною і приватною власністю;
- 2) грошовий та валютний порядок;
- 3) конкурентний порядок;
- 4) порядок зовнішньоекономічної діяльності;
- 5) порядок у сфері праці і соціальних відносин.

Соціально-ринкова економіка у базується на таких основних принципах:

- 1) єдність соціально орієнтованої економічної політики та економічно орієнтованої соціальної політики;
- 2) розмежування та інтеграція складових соціальної економіки на мікро-, мезо- і макрорівнях;
- 3) системний аналіз визначення та використання джерел і факторів соціально-економічного зростання;
- 4) формування і розвиток соціального парт-

Рис. 1. Цілі держави в країнах з соціально-орієнтованою ринковою економікою

перства між суб'єктами праці, капіталу і політики, як необхідна умова соціально-економічного зростання.

В Україні протягом більше семи десятиліть існувала радянська модель командної планової економіки. На рубежі 80-90-х років ХХ століття почався перехід до ринкової економіки. На відміну від ряду східноєвропейських постсоціалістичних країн Україна була найменш підготовлена до такої трансформації. Це пояснюється дією наступних факторів: відсутністю приватної власності, легального приватного сектора, дуже великою роллю держави в економіці, що на практиці призвело до її одержавлення, відсутністю підприємців, втратою духу підприємницької ініціативи у населення, пануванням в економіці, економічною поведінкою, яка сприяла зростанню інфляції, неефективною структурою національної економіки (домінуюча роль військово-промислового комплексу, другорядне відношення до розвитку галузей соціальної сфери, а також галузей, які створюють споживчі блага), низька якість багатьох видів вітчизняної продукції, що не дозволяє їм конкурувати з західною продукцією, невідго-

товленістю людей до існування в умовах ринкової економіки.

На даний час Україна є значною мірою країною з перехідною економікою. Сформований приватний сектор економіки, зростає частка осіб, зайнятих на підприємствах недержавних форм власності. Україна проходить складний шлях трансформації від командної до соціально-орієнтованої ринкової економіки (рис. 2).

Треба відзначити, що галузі економіки неоднаково адаптувалися до ринкових відносин. Найбільших успіхів досягнуто в кредитуванні, фінансах та страхуванні. У той же час, в сільському господарстві розвиток іде вкрай повільно. Це багато в чому пояснюється відсутністю досі приватної власності на землю. Сучасна економіка характеризується також загостренням соціальних відносин.

Соціальну орієнтацію економіки можна забезпечити лише на високопродуктивній економіці, яка поєднує приватну ініціативу і конкуренцію. Тільки на базі ефективно функціонуючої економіки можливо створити сильну систему соціального захисту громадян, забезпечити рівні можливості їх доступу до загальнолюдських цінностей.

Рис. 2. Трансформація економічної системи в Україні

Пріоритетними завданнями соціально ринкової економіки є:

1) зростання соціально-активної частини населення та ефективне використання його трудового та творчого потенціалу;

2) відтворення економічних благ (товарів, послуг) з орієнтацією на масового споживача відповідно до зростання його платоспроможності;

3) відтворення сприятливих умов життя кожної людини та людської спільноти;

4) соціалізація економічного середовища на основі розвитку соціального партнерства економічних суб'єктів та суб'єктів соціально-трудова відносин в поєднанні з нормативно-регулюючою роллю держави;

5) розвиток соціальної сфери та відповідної ринкової інфраструктури, як самоокупного сектора економіки з метою забезпечення загальнодоступності для населення;

6) формування, розвиток та функціонування системи професійної орієнтації, перенавчання та психологічної підтримки населення з метою забезпечення його ефективної зайнятості в умовах структурної перебудови економіки;

7) розмежування частки трудових та соціальних доходів громадян у валовому внутрішньому продукті з метою забезпечення пріоритетної орієнтації економіки на соціальний розвиток і підвищення рівня життя людей.

IV. Висновки. У центрі уваги соціальної ринкової економіки знаходиться людина з її потребами та інтересами, її відносини з іншими членами суспільства в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання. Соціально-ринкова економіка допомагає виробити правильну економічну і соціальну політику на макро- і макрорівнях, досягти в суспільстві соціального партнерства, зберегти і примножити суспільні цінності, забезпечити рівні умови доступу до них.

Цілями соціально-економічного розвитку в Україні на даному етапі розвитку є: забезпечення сталого економічного зростання, ефективізація економіки, розвиток підприємництва, відтворення і зростання людського капіталу, підвищення продуктивності та якості праці, підвищення рівня оплати праці, зростання реальних доходів населення, підвищення ефективності соціального захисту, розвиток сфери соціальних послуг.

Передусім, досягнення високих економіч-

них показників можливе лише за рахунок підвищення ефективності економіки – забезпечення відтворення економічного потенціалу за умови зростання співвідношення між позитивними результатами діяльності та витратами на їх досягнення. Ключовими питаннями є створення ефективного ринку праці, який би оперативно забезпечував роботодавців робочою силою відповідної професії та кваліфікації, а працівників – робочими місцями з прийнятними умовами працевлаштування, поступове підвищення рівнів заробітної плати до стандартів розвинутих країн, забезпечення зростання ефективності праці.

Підвищення ефективності соціального захисту, як ключового пріоритету соціально-ринкової економіки можливе через забезпечення зростання реальних доходів громадян, та за умови використання соціальних виплат за призначенням, загальної доступності суспільних благ, перш за все медичних послуг, освіти.

1. *Adenauer Konrad*. Stiftung Social Market Economy. An Economic System for Developing Countries Winfried Jung (Ed.) Academia Verlag Richarz Sankt Augustin 1991.

2. *Эрхард Л.* Полвека размышлений: Речи и статьи. – М.: Руссико: Орданка, 1993. 606 с.

3. *Ламперт Х.* Социальная рыночная экономика. Германский путь / Х. Ламперт. – М.: Дело ЛТД. – 1994. – 224с.

4. *Лібанова Е.М.* Соціальна орієнтація ринкової економіки як передумова консолідації суспільства / Е. М. Лібанова // Вісник НАН України. – 2010. – № 8. – С. 3-14.

5. *Линдсей С.* Культура, ментальные модели и национальное процветание // Культура имеет значение. Каким образом ценности способствуют общественному прогрессу / под ред. Харрисона Л. и Хантингтона С. М., 2002. – с. 272-289.

6. *Мюллер-Армак А.* Предложения по осуществлению социальной рыночной экономики // Политэконом. – 1996. – № 1. – с. 53-64.

7. *Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015.* Національна доповідь / За заг. ред. В. М. Геєця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

8. *Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: Національна доповідь / За заг. ред. В. М. Геєця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.*

The article is based on consideration of international experience in the analysis of the existing model of the economic system in Ukraine and its features. Research through the evolution of command to social market economy. The system of objectives, priorities and targets in national economic model.